

MASAMDAKİ MELEK VE TEHLİKELİ SESLER

Çiçek Coşkun*

Kathleen McHugh 2001 yılında yayınlanan *Sounds that Creep Inside You: Female Narration and Voiceover in the Films of Jane Campion* başlıklı makalesinde **Jane Campion**'ın filmlerindeki kadın dış seslerden “tehlikeli sesler” olarak bahseder. **McHugh**'a göre (2001: 194) **Campion** neredeyse belgesel bir merakla sürrealist zekâyı ve trajik ironiyi bir araya getirmektedir. **Campion**'ın filmlerindeki bu yaklaşım diğer anlatı yapılarında var olan kadın dış sesli anlatım ile örtüşmektedir. **Campion** tüm filmlerinde kadın anlatıcı/dış ses anlatımının bir çeşidini kullanmıştır. Ayrıca filmlerindeki kadınların kendi sesinden bir şeyler taşıdığını da açıkça belirtmiştir (McHugh, 2001: 197). Diğer pek çok alanda olduğu gibi sinemada da eril bakış açısının ve dolayısıyla eril anlatıcının hâkim olduğunu (Mulvey, 1975) biliyoruz. Bu bağlamda, kadın bir anlatıcı/dış ses, var olan durumu değiştirme potansiyeline sahip olduğu için, eril bakış açısı için gerçekten tehlikeli bir ses olabilir.

Campion'ın bu bakış açısına en uygun filmlerinden birisi *Masamdaki Melek*'tir (An Angel at My Table, 1990). Film aslında iki başarılı zihnin ürünüdür. Ünlü yazar **Janet Frame**'in otobiyografik üçlemesinden uyarlanan film,¹ **Campion**'ın izleyiciyi **Frame**'in hayatına tanık etme sürecidir. **Campion**'ın **Frame** ile tanışması yazarın ilk romanı *Baykuşlar Öterken*'i (Owls Do Cry, 1957) okuması ile olur. **Campion**, kitabı on dört yaşında, romanın “karanlık, anlamlı şarkısı kalbini ele geçiren” kahramanı Daphne ile aynı yaşta iken okuduğunu yazar (Brown, 2016: 109). Filmde gerçek hayattaki **Janet Frame** anlatıcı/dış ses konumundayken, **Campion** ise anlatıcının hikâyesini görünür yapan/gösteren kişidir.

---

* Doç. Dr., Başkent Üniversitesi Sosyoloji Bölümü

¹ Türkçe çevirisi için bkz. (Frame, 2016).

Bu metinde *Masamdaki Melek* filminin serbest bir okuması yapılmaya çalışılacaktır. Metin her biri kitapların adını taşıyan üç bölümden oluşan filmin lineer akışına paralel bir biçimde ilerleyecektir.

Filmin ilk bölümü “Şimdiki-Zaman-Ülkesine” **Frame**’in çocukluğuna odaklanır. Yeşil otların üzerinde annesinin yardımıyla ilk adımlarını atan bir bebeğin yakın çekiminden, genel planda yolda yürüyen bir kız çocuğuna geçeriz. Kamera yolu tam ortalayacak biçimde konumlanmıştır ve iki yanda yemyeşil çimenler vardır. Yolda yürüyen kıvrıkcık kızıl saçlı kız çocuğu kameraya iyice yaklaşır. Bu esnada dış ses (Yetişkin Janet’in sesi) adını ve doğum tarihini söyleyerek ve doğduktan iki hafta sonra hayatını kaybeden ikizinden bahsederek kendini izleyiciye tanıtır. Bu sahnede dış sesin genel kompozisyon üzerindeki etkisi, yetişkin ve çocuk olmak üzere en az iki Janet olduğu ve yetişkin olanın, geçmişe dönük anlatımı aracılığıyla genç hali ile karşılaşmamıza aracılık ettiği hissini aşılama şeklidir (Brown, 2016: 112). Yetişkin Janet’in dış sesi kendisini tanıttıktan sonra, kameraya iyice yaklaşmış olan çocuk Janet aniden arkasını dönerek kaçar.

Buradan ailece trende oldukları sahneye geçeriz. Tren bir istasyonda durduğunda küçük Janet zihinsel bozukluğu olan bir adam görür. Annesi elleriyle camı kapatarak Janet’in bunu görmesine engel olmaya çalışsa da Janet merakla aradaki boşluktan adama bakmayı sürdürür. Bu sahne bir anlamda daha sonra olacakları gösteren haberci bir sahnedir. Yeni evlerine taşındıkları sahnede diğer aile fertlerini de görürüz. Annesi babası ve dört kardeşi vardır. 1930’lu yılların işçi bir ailesidir bu gördüğümüz.

Janet’in yalan söylemekle ilk ve tehlikeli karşılaşması da bu dönemde olur. Babasının pantolonundan gizlice para alır. Bu para ile şeker ve sakız alarak sınıfındaki çocuklara dağıtır ve öğretmeni Bayan Botting tarafından yakalanır. Hikâyenin bu bölümündeki dramatik etkiyi **Campion**’ın çekimleri güçlendirir.

Kamera Janet'in babasının pantolonundan para çalan elinden, Janet'in sınıfta çocuklara şeker ve sakız dağıtan eline geçiş yapar. Bu geçiş şiddetli ve hızlıdır (Neale, 2009: 2). Aynı ayrı bakıldığında sahneler çok az şey ifade eder, ancak yan yana gelmeleri bir anlam sentezi sağlar: Janet, okulda arkadaşlık ve popülerlik satın almak için babasından para çalmıştır. Janet'in, babasının ona sakız alması için parayı verdiğine dair yalan söylediğinde yaşadığı şok, takip eden yakın çekimde somut hale gelir (Neale, 2009: 2).

Öte taraftan okulun disipline edici bir aygıt (Althusser, 1971) olduğunu bu sahnelerde etkileyici bir biçimde görürüz. Bayan Botting Janet'in doğruyu söyleyene kadar yüzü tahtaya dönük bir biçimde durmasını ister. Araya giren çocukların sınıftan çıkış sahnesi Janet'in bütün gün orada durduğunu anlatmaya yetmektedir. Bayan Botting son derece sert bir tavırla doğruyu söylemeye hazır olup olmadığını sorar. Küçük Janet parayı babasının cebinden çaldığını itiraf eder. Bu olay onun üzerinde büyük bir etki bırakacaktır.

Öte yandan Janet çekingen ama mutlu sayılabilecek bir çocuk olarak temsil edilmektedir. Komşusu olan Poppy ile arkadaş olur. Poppy, kardeşleri dışında tek yakın arkadaşındır. Poppy ona en sevdiği kitabını hediye eder. Janet böylece yavaş yavaş okumanın zevkine varır. Bir gün okulda öğretmeni şiir yazmalarını ister. Ablası Myrtle şiirlerin kafiyeli olması gerektiğini söyleyince, o da kafiyeli bir şiir yazar. Öğretmenin ve sınıftaki arkadaşlarının şiiri beğenmeleri Janet'i şiir yazmaya yönlendirir. Sonraki sahnelerde Janet'i sık sık kitap okurken ve şiir yazarken görürüz. İlkokulu bitirdiğinde ödül olarak kütüphane aboneliği hediye edilir. Bu verilen en iyi ödül değildir belki, ama Janet için en iyi ödüldür. Kitaplarla daha çok vakit geçirmeye başladıkça insanlardan daha çok uzaklaşır. Bir sahnede şair olmak istediğini söyler. **Campion** bütün bunları az diyalog içeren, Janet'i takip ettiğimiz izleyici çekimlerle aktarmıştır.

Genç Janet, diğer çocuklarla çok yakın olamasa bile, kardeşleriyle kendilerine kurdukları dünyada mutlu görünmektedir. Kamera farklı sahnelerde birlikte vakit geçirip, kitap okuyan ve şiir yazan kardeşleri gösterir. Bütün kardeşler okumayı ve yazarak bir şeyler üretmeyi sevmektedir. Janet'in bir yazar olmasının temellerinin ailesinde olduğunu da böylece anlarız.

Bir gün aniden ablası Myrtle'in yüzerken boğularak öldüğü haberi gelir. Kendisine rol model olabilecek ablasının kaybı Janet için yıkıcıdır. Myrtle'in mezarında vakit geçirmeye başlar. Sonrasında, etrafta kimse olmadığı için kendini

mezarlıklarda rahat hissettiğini fark eder. İlerleyen sahnelerde Janet'ı mezarlıklarda vakit geçirirken ve yazarken görürüz. 15 yaşına geldiğinde 2. Dünya Savaşı başlar. Savaşın başlaması aynı zamanda filmin birinci bölümünün de bitişidir.

İkinci bölüm film ile aynı adı taşımaktadır. Bu bölümde yetişkinliğe geçiş yapan bir Janet izleriz. Öğretmen okuluna gider. Ailede yüksekokula giden ilk kişidir. Ailesi onunla gurur duyarken Janet okula nasıl uyum sağlayacağını düşünmektedir. Ön dişlerindeki leke çekingenliğini daha da arttırmaktadır. Konuşmaktan ve gülmekten çekinmesinde bu durumun büyük payı vardır.

Janet öğretmen okuluna giderken halasının evinde kalmaktadır. Halasının eşi ağır hastadır. Janet çok çekingen olduğu için ne halası ile ne de eşi ile pek yakın bir ilişki kuramaz. Hatta halasının pişirdiği ve yemesini teklif ettiği yemekleri bile aç olduğu halde çekinerek kabul etmez. Kız kardeşi Isabelle de oraya gelir. Ama kız kardeşi Janet'in aksine oldukça sosyaldir. Evin ölümler için olduğunu söyler ve arkadaşlarıyla vakit geçirir. Janet'ı da arkadaş grubuna dâhil etmek ister ama Janet onların arasına katılmaktan çekinir. “*Gittikçe yalnızlaşıyordum*” der.

Bildiğimiz üzere yabancılaşma literatürde üzerinde çokça düşünülen bir konudur. Modern insan daha öne hiç olmadığı kadar yalnız ve içinde yaşadığı topluma yabancıdır. Janet'in farklı kişiliği bu durumu daha da artırmaktadır. Bu sahnelerde kamera onu yüzü izleyiciye dönük, omuz ya da bel planda gösterir. İzleyici Janet'in yüz ifadesinde yalnızlığa ve yabancılaşmaya tanık edilir.

Bir derste otobiyografilerini yazmaları istenir. Öğretmeni Janet'in otobiyografisini çok ilginç bulur. Janet da yazmayı sevdiğini, hatta yayınlanmış bir öykü kitabı olduğunu söyler. Otobiyografisini çok etkileyici ve farklı bir şekilde yazmış olacak ki, öğretmen ona pek de inanmaz.

Öğretmen okulunda olduğu için ilkokul öğrencilerine ders vermesi gerekir. Bir gün müfettiş dersini izlemeye gelir. Janet müfettiş onu izlediği için, küçük çocuklardan oluşan bu topluluğun önünde konuşmaktan çok utanır, kendini rahatsız ve özgüvensiz hisseder. Özür dileyerek sınıftan çıkar ve öğretmen olmaktan vazgeçer. Bir topluluğun önünde konuşamayacağını düşünmektedir. Gelecekte çok umutsuzdur ve bunalıma girer. Kısa süre sonra eve gelen görevliler Janet'a hastanede bir süre dinlenmesinin iyi olabileceğini söylerler.

Janet yanına kitaplarını alarak hastaneye yatar. İlk başta dinlenmekten ve herkesten uzak olmaktan memnun gibidir. Fakat hemen ardından gerçeklerin hem Janet hem de seyirci için ortaya çıktığı sahne gelir. Sahnede bir kapıdan çıkarken psikiyatri koğuşu yazısını görür. Kapı Janet'ın ardından açılıp kapanmaya devam eder. Kapının her kapanışında ekran kararır, her açılışında Janet'ın dehşet içindeki yüzünü görürüz. **Campion**'ın ustalıkla çekimi ile sahne hem izleyiciyi hem de Janet'ı şüpheye düşürür. Ekran karardığında gerçekten bir zihinsel rahatsızlığı olup olmadığını düşünürken, ekran aydınlandığında kapının üzerindeki psikiyatri koğuşu yazısı bizi gerçeğe buluşturur.

Başka bir kliniğe gönderilir ve burada şizofreni tanısı alır. Ailesi buna çok üzülür. Ama izleyici Janet'in ne hissettiğini pek anlayamaz. Böyle bir tanı aldığı için üzgün müdür, yoksa olanların gerçekten farkında değil midir, ya da bu tanı nedeniyle artık kimse ondan bir şey beklemeyeceği ve rahatça sadece yazmaya odaklanabileceği için memnun mudur emin olamayız.

Campion, **Frame**'i çevreleyen şizofreni mitinin farkındadır. **Frame**'e şizofreni teşhisinin konuluşunu nasıl öğrendiğini ve insanların onun şizofreniyle bağlantılı olan yazma tarzı için yaptığı açıklamalardan etkilendiğini anlatır (Campion, 1999 içinde Brown, 2016: 109). "Etrafında bir sürü dedikodu, bir sürü efsane vardı ve ne zaman bir psikiyatri kliniğinin önünden geçsem, karakterlerinin kimliği hakkında kendisinin yaptığı gibi, kendime **Janet Frame** hakkında bir sürü soru sordum" der (Campion, 1999: 63 içinde Brown, 2016: 109). **Campion** filmde kendisini karakterlerini sorgulayan yazar **Frame** olarak konumlandırırken, **Frame**'i de yeniden şekillendirilecek ve sorgulanacak bir karakter olarak hayal eder (Brown, 2016: 109).

Frame'in hikâyesini izlemeye devam ettiğimizde, kardeşi Isabelle'in de havuzda boğularak hayatını kaybetmesi ile bir kere daha sarsıldığını ve varsa, hastalığını hızlandıran gelişmenin de bu olduğunu görürüz. Ön dişlerini tedavi ettirmek isterken, şizofreni için yeni bir tedavi yöntemi olduğunu öğrenir. Seaclyff Hastanesi'ne gider ve sonraki sekiz yıl boyunca devam edecek pek çok elektroşok tedavisinden ilkinin alır. Annesi onu hastaneden çıkarmaya geldiğinde gitmeyi reddeder. Annesi onun aslında çok mutlu bir çocuk olduğunu söyleyerek büyük bir üzüntüyle hastaneden ayrılır.

Janet'in hastane koridorlarında tek başına ama bir yandan da oraya ait değilmişçesine yürüyüşünü izleriz. Hastaneye ve orada kalanlara dışarıdan ve sanki kendisi orada değilmişçesine bakmaktadır. **Campion** bu sahneleri Janet'in

gözünden izleyici çekim ile aktarır ve biz de onun dışarıdan bakışına izleyici olarak ortak oluruz.

Filmin bu bölümü adeta “Büyük Kapatılma”nın sahnelenmesi gibidir. Bildiğimiz üzere **Foucault** *Deliliğin Tarihi*'nde (2015) Büyük Kapatılma'dan bahseder. Paris'te 1656'da kurulan Genel Hastane'de çok sayıda insan gözetim altına alınmış, kapatılmışlardır (Foucault, 2015). Kurumda zihinsel bozukluğu olanlar, eşcinseller, hasta oldukları için çalışamayacak durumda olanlar kapatılmıştır. Bu insanlar çalışamayacak durumda oldukları için toplumdan uzaklaştırılmışlardır aslında. 17. Yüzyıldaki bu Büyük Kapatılma modern çağdaki ıslah kurumlarının da temelini oluşturur (Foucault, 2020). Kapatılan bireyler toplumdan uzaklaştırılır, adeta tecrit edilirler. Tıpkı filmin bir sahnesinde hastanede kalan bir kadının “Bir kere buradaysan, bir daha hiç çıkamazsın,” demesi gibi.

Janet'ın “Büyük Kapatılma”nın gerçekten içinde olduğunu ilk kez tam anlamıyla fark ettiği an doktorun kendisine lobotomi yapmaya karar verdiklerini söylediği andır. Dehşete düşer ve onu kendisi yapan her şeyi kaybedeceğini düşünerek çok korkar. Filmde araya lobotomi uygulanmış hastaların görüntüleri girer ve dramatik etki daha da artar. Çok uzun yıllar dışarıdan bir gözle, orada değilmişçesine izlediği hastane ve hastalar aslında kendisinin de parçası olduğu bir gerçekliktir. Bu sahnede bir kadın dışarıdan sessizce doktorun odasının camını okşamakta ve Janet'a bakmaktadır. Janet izleyici/dışarıdan bakan konumundan izlenen/içinde olan konumuna geçmiştir.

Bir gün kardeşi gelir. Janet'ın kitabı basılmıştır. Ama iyi bir yazar olsa da toplumun dışına itilmiştir. Kısa süre sonra bir doktor ona kitabının ödül kazandığını söyler. Janet buna sevinemez, hatta doktorun söylediğini duymamış gibidir. Doktorun kitabının ödül kazandığını söylemesine tepkisi kendisine lobotomi yapıp yapılmayacağını sormak olur. Onu korkuyla hastane yatağında otururken ve sıkı sıkıya çarşafı tutarken görürüz. Doktor bu kadar iyi bir yazarın zihninin olduğu gibi bırakılması gerektiğini düşünür ve onu evine gönderebileceklerini söyler.

Hastaneden çıkan Janet hala çok yabancı ve çekingen hissetse de hayata tekrar uyum sağlamaya çalışır. Kız kardeşinin aracılığı ile yazar **Frank Sargeson** ile tanışır. Kendisi de bir yazar olan **Sargeson** ona yanında kalabileceğini söyler. Janet bir iş bulması gerektiğini söylediğinde Frank “Neden ki, sen bir yazarsın” der. Mesleğinin ilk defa net bir biçimde ifade edilişidir bu. Frank'in evinin bahçesindeki

küçük kulübeye yerleşir ve yazmaya başlar. Bu dönemde yazdığı ilk romanı *Baykuşlar Öterken* yayınlanır. Frank'ın yardımıyla Avrupa'ya gitmesini sağlayacak bir yazarlık bursu alır. Bu fırsatı bir kere geçirirse bir daha asla yakalayamayacağını bilerek, yola çıkar. Janet'ın Yeni Zelanda'dan ayrılması filmin ikinci bölümünün sonudur.

Üçüncü bölüm “Şehrin Yansımasından Gelen Elçi” başlığını taşır. Janet'ın İngiltere, Fransa ve İspanya'da kalacağı ve hem kendini hem hayatı keşfedeceği bir dönemdir bu. Tek başına yaşamının keyfine varır. Bu bölümde kamera Janet'ın hayatını takip eder. Bir önceki bölümdeki (Janet'ın gözünden) izleyici çekimlerinin yerini Janet'ı izlediğimiz çekimler almıştır. Çünkü artık dışarıda ama hayatın içindedir.

Önce İngiltere'ye gider. Kalacak bir yer bulmasına yardım eden adam ona yardımcı olacağını, gerçek bir iş bulacağını söyler. Yazarlık bir iş değildir ona göre. Janet kendisinin bir yazar olduğunu söyler. İngiltere'den ayrılır, çok kısa süre Paris'te kalır ve daha ucuz olduğu için İspanya'nın İbiza adasına geçer. Ama yanlış bilet aldığı için bavulları Paris'te kalır. Bir anlamda İspanya'da sıfırdan bir hayat kurması gerekecektir. Öyle de olur.

En uzun süre kaldığı ve rahatça yazdığı yer İbiza olur. Bir yandan sokaklarda gezer, oradaki hayatı deneyimler, diğer yandan da sürekli yazmaya devam eder. Günün birinde İbiza'da kiraladığı dairenin üst katına konuk olarak gelen Amerikalı Bernard ile tanışır ve âşık olur. Bernard İbiza'dan ayrıldığında Janet hamiledir.

Aldığı bursun azalması nedeniyle İbiza'dan ayrılmak zorunda kalır. İngiltere'ye döner. İngiltere'de bebeğini düşürür. Bebeği istememiş olsa bile, Bernard'a benzeyen bir kız ya da oğlan çocuğunun olmasını hayal ettiğini kendine itiraf eder. İngiltere'de bir süre iş arar. Daha sonra bir hastanede hastalığı hakkında araştırma yapılması için gönüllü hasta olur. Orada aslında şizofreni teşhisinin doğru olmadığını öğrenir. Hala yaşadığı problemler ise hastanede geçirdiği yıllar yüzündendir.

İngiltere'de uzun sayılabilecek bir zaman (yedi yıl) kalır. Bu sırada bir yayıncı ile anlaşır ve yazmaya devam eder. Bir gün Sunday Times'ta kendi hakkında yazılan bir eleştiri yazısını okur. Artık yazarlık yaparak geçinebilen bir yazardır. Bu ona yazmak hakkında özgüven sağlar.

Kardeşinden gelen mektup babasının ölüm haberini getirir. Bu mektupla Janet Yeni Zelanda'ya dönmek istediğini anlar. Tekrar gemiye binerek uzun bir yolculuk

yapar. Yeni Zelanda'ya döndüğünde okyanusun kıyısında durup uzaklara bakar. Kamera onu arkadan boy planda gösterir. Aslında Avrupa'da bıraktığı hayata bakıyordur ve artık Yeni Zelanda'da kalacaktır. Evine döner ve babasından kalan eşyaları toplar.

Bir gün bir gazeteci ve fotoğrafçı onunla röportaj yapmaya gelir. Janet eski kâğıtları, kitapları yakmaktadır. Gelenlerin tepedeki Janet'ın yanına zorlukla tırmanmaları gerekir. Tepeye tırmanırken onları üst açıdan izleriz. **Campion** Janet'ın artık çok tanınan ve iyi bir yazar olduğunu böyle bir metaforla izleyiciye gösterir.

Filmin sonunda Janet'ı yazmaya devam ederken görürüz. Kardeşinin evinin bahçesinde bir karavandadır. Kamera karavanın dışına konumlanmıştır. Janet'ı karavanın penceresinden izleriz. **Campion** kameranın çerçevesinin içinde yeni bir çerçeve oluşturur. Böylece seyirci olarak Janet'ın hikâyesinin dışına çıkarız ve onu kitaplarını yazarken mutlu bir şekilde bırakırız.

Campion röportajlarında **Frame**'in otobiyografisi için "Bu onun hayatının hikâyesi, ama benim hayatım olabilirdi" der (Campion, 1999: 74 içinde Brown, 2016: 110). **Campion**'ın kendi hayat hikâyesi, annesi ile ilişkisi (annesi **Edith**

Campion filmde Janet'a ilham veren öğretmeni Bayan Lindsay rolünde oynamaktadır bu arada), annesinin hastalığı, kendi hayatındaki zorluklar beyaz perdeye yansıttığı **Frame**'in hikâyesinin arasına bir şekilde sızmış, perdede anlatılan hikâyenin başka bir evrendeki yansıması olmuştur. Belki **Campion**'ın kendisini de iyileştiren bir süreçtir bu. Hem sonuçta bir hikâye anlattığınızda ister gerçekten yaşanmış ister kurgu olsun, dünyadaki bir şeyleri değiştirebilirsiniz. Eril anlatının hâkim olduğu sinema dünyasında bir kadın anlatıcı olarak dünyayı değiştirmek ise güzel bir şeydir.

Kaynakça

- “Frame, Janet (1924—).” *Women in World History: A Biographical Encyclopedia. Encyclopedia.com*, 25 Şubat 2022 [[bağlantı](#)]
- Althusser, L. (2014) *On The Reproduction Of Capitalism: Ideology And Ideological State Apparatuses*. London ve New York: Verso
- Brown, A. (2016) An Angel at My Table (1990): Janet Frame, Jane Campion, and Authorial Control in the Auto/Biopic. *Journal of New Zealand Literature*, No. 34.1: 103-122
- Foucault, M. (2015) *Deliliğin Tarihi*, Mehmet Ali Kılıçbay (Çev.). Ankara: İmge Kitabevi
- Foucault, M. (2020) *Büyük Kapatılma*, Işık Ergüden, Ferda Keskin (Çev.). İstanbul: Ayrıntı Yayınları
- Frame, J. (2016) *Soframda Bir Melek*, Ayça Çınaroğlu (Çev.). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları
- McHugh, K. A. (2001) “Women as Narrators”. *Style*, Vol. 35, No. 2: 193-218
- Mulvey, L. (1975) “Visual Pleasure and Narrative Cinema”. *Screen*, Vol. 16, No: 3: 6–18
- Neale, D. (2009) “Case Study 3: Literature and Film- Reading Film: An Angel at My Table”. içinde: Da Sousa Correa, Delia and Owens, W. R. (Eds). *The Handbook to Literary Research 2nd Edition*. Abingdon: Routledge, ss. 162–165